

תוכן עניינים

1.....	מבוא
2.....	ערביי ישראל : נתוני יסוד
3.....	מדד העוני בישראל
7.....	השתלבות ערביי ישראל בשוק העבודה
12.....	מדיניות ממשלתית
20.....	סיכום
22.....	ביבליוגרפיה

מבוא

ערכי ישראל מהווים חלק בלתי-נפרד מהאוכלוסייה הישראל הכוללת, וחלקם הגבוה באוכלוסייה מחייב התייחסות הולמת לעוני המאפיין מגזר זה. החברה הערבית בישראל, על-אף היותה חברה מסורתית, נמצאת בתהליך של קבלת הקידמה והמודרניזציה, עובדה המסייעת לה לנסות ולצאת ממעגל העוני בו היא נמצאת. שינויים אלו באים לידי ביטוי בשיעור הולך וגובר של ערבים המצטרפים למעגל התעסוקה, רוכשים השכלה תיכונית ואף השכלה גבוהה ומציבים שיעור ילודה הולך וקטן.

כבר בהכרזת העצמאות שנחתמה ב-14 במאי 1948, ניתנה התייחסות רשמית ראשונה לקיומו של מיעוט ערבי במדינת ישראל: "מדינת ישראל [...] תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות... אנו קוראים [...] לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה, ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים".¹ מדינת ישראל וממשלות ישראל לדורותיהן, ראו ועדיין רואות את המיעוט הערבי-ישראלי כאל חלק אינטגרלי במרקם החברתי בישראל. מדינת ישראל, כחלק מהיותה מדינת רווחה, מנסה לסייע לאוכלוסייה הערבית באמצעות חקיקה, יוזמות ומהלכים מעשיים שנועדו להטיב עם ערביי ישראל ולהוריד את שיעור העוני בקרבם. על-אף כל זאת, המיעוט הערבי בישראל עדיין סובל משיעורי עוני גבוהים, שיעורי אבטלה גבוהים לצד הכנסה ממוצעת נמוכה למשק בית ולהישגים נמוכים יותר מבחינה חינוכית בהשוואה למגזר היהודי.

עבודה זאת תנסה לענות על השאלה כיצד מדיניות הרווחה בישראל משפיעה על הגורמים ליצירת עוני בקרב המיעוט הערבי בישראל ועל היקף השתלבותם בשוק העבודה. העבודה תסקור ראשית את מבנה החברה הערבית בישראל ותציג את מאפייניה העיקריים. כמו כן, העבודה תציג ותדון בהגדרתו של העוני, היקפו ומאפייניו במדינת ישראל. עבודת מחקר זאת תציג ותדון גם בשיעור השתתפותה של האוכלוסייה הערבית בשוק העבודה בישראל. יסקרו ויבחנו המאפיינים והתרומות העיקריות שמיוחסות להיבט זה. לבסוף, העבודה תדון במדיניות הרווחה הממשלתית וכיצד המדינה מנסה לשנות ולהטיב את רווחתה של פני החברה כולה ואת מצבה של האוכלוסייה הערבית בפרט.

ערביי ישראל: נתוני יסוד

על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בדצמבר 2014 היו בישראל כ-1.65 מיליון אזרחים ערבים במדינת ישראל. האוכלוסייה הערבית בישראל מתחלקת למוסלמים, כאשר גם האוכלוסייה הבדווית נכללת בהם;

¹ "מגילת העצמאות", אתר הכנסת.

<http://main.knesset.gov.il/About/Occasion/Pages/IndDeclaration>.

דרוזים ונוצרים. מתוך כלל אוכלוסיית ערביי ישראל, מעט פחות ממיליון וחצי אזרחים הם מוסלמים, כ- 135,000 דרוזים וכ- 160,000 נוצרים, ובסך-הכל ערביי ישראל מהווים כעשרים אחוזים מאוכלוסיית מדינת ישראל. (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015).

ערביי ישראל הם אזרחי מדינת ישראל ונושאים תעודת זהות ישראלית. יחד עם זאת, ערביי מזרח-ירושלים אומנם נושאים תעודת זהות כחולה, אך הם אינם אזרחים ישראלים בכל מובן המילה, אלא בעלי תושבות קבע – מעמד מיוחד אשר הוענק להם לאחר מלחמת ששת-הימים ב-1967. לתושבי הקבע במדינת ישראל שמורה הזכות לעבוד בישראל ולגור בה מבלי להזדקק לאישורי שהייה מיוחדים; תושבי הקבע זכאים לזכויות סוציאליות מלאות, כמו למשל ביטוח לאומי וביטוח בריאות; תושבי הקבע זכאים להצביע בבחירות לרשויות המקומיות, אך נשללת מהם הזכות להצביע בבחירות הכלל-ארציות לכנסת (רודניצקי, 2014; עמ' 87).

נקודה נוספת אותה ראוי לציין היא האוכלוסייה הדרוזית בישראל. חשוב להבין כי הדרוזים הם אינם מוסלמים, אלא זרם שהתפלג מן האסלאם במהלך ההיסטוריה. גם בתוך האוכלוסייה הדרוזית במדינה ישנה חלוקה פנימית, כאשר הדרוזים מרמת-הגולן עדיין מסרבים להכיר במדינת ישראל כמדינתם ומתייחסים אל עצמם כאל אזרחים סורים. יתר הדרוזים בישראל ברובם מכירים ותומכים במדינת ישראל, משרתים בצבא ואינם רואים את עצמם כאזרחי שום יישות מדינית אחרת פרט לישראל. יחד עם זאת, מחקר זה אינו בא להציג ולבחון את זהותם הפוליטית של הדרוזים, וייתכנו לאוכלוסייה הדרוזית כאל חלק מכלל המיעוט הערבי או האוכלוסייה הערבית בישראל הנסקרת במחקר זה.

שיעורי הפרייון והילודה הנם היבטים חשובים כאשר סוקרים את מבנה החברה הערבית בישראל. בעוד שבקרב האוכלוסייה הכללית חלה עלייה במספר האנשים בישראל, וזאת הודות לעלייה בשיעורי הפרייון בקרב האוכלוסייה היהודית, בקרב המיעוט הערבי ישנה מגמת ירידה קבועה בעשורים האחרונים. נכון לשנת 2014, אישה מוסלמית מביאה לעולם בממוצע 3.4 ילדים, אישה דרוזית כ-2.2 ילדים ואישה נוצרית 2.3 ילדים בממוצע. הערבים הנוצרים שומרים על שיעור ילודה דומה בעשרות השנים האחרונות; הדרוזים מציגים קצב ירידה מתון במספר הילדים שבאים לעולם; אך הירידה המהירה והחדה ביותר שייכת לציבור המוסלמי בקרב ערביי ישראל. כך למשל, בתחילת המאה העשרים ואחת עמד שיעור הילודה של ערביי ישראל על 4.7, כלומר שקצב הירידה אכן מהיר מאוד (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015). לא ברורות לחלוטין הסיבות לירידה הדרמטית בשיעור הילודה בקרב המיעוט הערבי, אך ניתן לייחס זאת לשינוי בדפוסי החיים בחברה הערבית ובנטייה לאמץ אורח חיים מודרני המתבטא, בין היתר, בעלייה ברמת ההשכלה באוכלוסייה הערבית, לצד השתלבות רחבה יותר מבעבר של נשים ערביות בשוק העבודה (רודניצקי, 2014; עמ' 51-52).